

PRZEGLĄD CZASOPISM

Liturgia Sacra 5(1999), nr 1, s. 167-176

RIVISTA LITURGICA (1998), z 1–5

Dwumiesięcznik „Rivista Liturgica” redagowany jest od 1914 roku. Pierwotnie czasopismo wydawane było w opactwie benedyktyńskim w Finalpii, obecnie w opactwie św. Justyny w Padwie. Redaktorem naczelnym jest ks. Manlio Sodi SDB. Periodyk z 1998 r. ukazał się w pięciu zeszytach.

Pierwszy zeszyt nosi tytuł: *Liturgia, chi sei? Dove vai?* Zawiera on artykuły stanowiące refleksję nad reformą liturgiczną od Soboru Watykańskiego II po czasy dzisiejsze. Większość autorów tych artykułów brało udział w soborowych lub posoborowych pracach związanych z reformą liturgii.

Rinaldo Falsini OFM, podkreślając wielkie znaczenie Konstytucji *Sacrosanctum concilium*, zauważa, że Sobór uwydatnił w liturgii fundament historiozbowczy, pozostawił liturgię odnowioną w swoich formach rytualnych, otwartą na prośby i potrzeby ludów, liturgię żywą dla żywego Kościoła. Jednakże po 35 latach tekst Konstytucji wydaje się być odległy i przestarzały, ponieważ już spełnił swoje zadanie. Zawiera on wielkie zasady doktrynalne i normy praktyczne nużące dla czytającego; ponadto niektóre „nieśmiałe” ustępstwa Konstytucji zostały w dużej części przyjęte i przekroczone w kolejnych dokumentach soborowych; i wreszcie, reforma liturgiczna sugerowana przez Konstytucję została praktycznie zakończona.

Adalbert M. Franquesa OSB, soborowy konsultant od spraw liturgii episkopatu hiszpańskiego, uważa, że niektóre kwestie dotyczące Eucharystii nie zostały rozwiązane w sposób satysfakcjonujący. Proponuje on, by na początku Mszy św. zamiast aktu pokuty był śpiew o treści chwalebnej lub adoracyjnej. Akt pokuty mógłby się znaleźć w innym miejscu. Jest on również zwolennikiem znaku pokoju w czasie ofiarowania i sprzeciwia się „masowym” koncelebrom. Do najważniejszych wyz-

wań stojących przed liturgią zalicza: wyczulenie na *sacrum*, inkulturację i potrzebę reformy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego.

Jezuita Joseph Gelineau dzieli się swoimi doświadczeniami duszpasterskimi. Zwraca uwagę na potrzebę przygotowania do uczestnictwa w Eucharystii ludzi młodych; podkreśla, że w czasie Mszy św. jest zbyt dużo słów „mówionych”, które nie przemieniają serca. Widzi potrzebę wprowadzenia procesji w czasie Eucharystii, śpiewów, różnych gestów i symboli.

Pierre-Marie Gy OP kładzie nacisk na potrzebę ciągłego zgłębiania treści zawartych w liturgii sakramentów.

Reiner Kaczyński podkreśla, że ważną sprawą dla liturgii jest kontynuowanie prac wedle ducha soborowego. Do pozytywnych rezultatów tych prac zalicza przede wszystkim reformę na płaszczyźnie sprawowania sakramentów. Zauważa też, że niektóre formy pobożności uległy ograniczeniu dlatego, że zastąpiła je w dużym stopniu Eucharystia i Liturgia godzin. Sugeruje on potrzebę zmian w czytaniach mszalnych.

Gerard Lukken patrzy na reformę liturgiczną z perspektywy Kościoła w Holandii. Według niego ostatnie 35 lat ukazują, że oddalenie liturgii od sytuacji kulturowej Zachodu nie zostało pokonane przez odnowione księgi liturgiczne. Nalega na konieczność inkulturacji i na większą „giętkość” norm liturgicznych. Inkulturacja powinna być przede wszystkim zadaniem Kościołów lokalnych.

Kwestię inkulturacji omawia również Gregório Lutz CSSP. Dzieli się on doświadczeniami duszpasterskimi Kościoła w Brazylii. Powiada, że młoda generacja osób zakonnych i kapłanów uważa jeszcze bardziej niż starsi, że liturgia w tym kraju jest oddalona od życia kulturalnego ludzi. Największym wyzwaniem jest formacja liturgiczna na wszystkich poziomach: od wspólnot do biskupów włącznie.

Burkhard Neunheuser OSB proponuje opracowanie Liturgii Godzin dla świeckich. Sugeruje tu uproszczenie i skrócenie poszczególnych godzin. Ponadto zachęca do spowiedzi indywidualnej, nalega na potrzebę wiary i uczestnictwa w Eucharystii niedzielnej.

Alejandre Olivar OSB w swojej refleksji na temat posoborowych zmian w liturgii przyznaje, że nie jest zwolennikiem mnożenia tekstów liturgicznych, jak np. mszy dla dzieci, młodzieży, dorosłych. Uważa, że w tworzeniu formularzy mszalnych należy zachować większą trzeźwość. Dzieci trzeba wychowywać do udziału w liturgii dorosłych.

Gottardo Pasqualetti IMC uwydatnia dominujący motyw w KL, jakim jest uczestnictwo w sprawowaniu świętych tajemnic. Zauważa, że na tym polu pozostało jeszcze wiele do zrobienia. Istnieje tu potrzeba stałej formacji wiernych i duchowieństwa. Nasza liturgia potrzebuje więcej przestrzeni kontemplacyjnej.

Vincenzo Raffa FDP skupia się na reformie brewiarza. Obok wyeksponowania znanych osiągnięć w tej dziedzinie, autor ubolewa, że nie udało się wprowadzić do

Liturgii Godzin dwuletniego cyklu czytań biblijnych, mimo iż prace w tym kierunku były bardzo zaawansowane.

André Rose w swoich refleksjach na temat posoborowej reformy liturgicznej koncentruje się na kalendarzu liturgicznym, na Eucharystii i Liturgii Godzin. Z nostalgią mówi o dawnej liturgii (np. o zniesieniu siedemdziesiątnicy i o usunięciu z kalendarza niektórych świętych). Zauważa też, że charakter niedzieli jako Paschy tygodnia i dzień zmartwychwstania nie pojawia się w formularzach mszalnych niedziel *per annum*.

Franco Sottocornola SX uważa, że zbytnie naleganie na wspólnotowy charakter liturgii miało swoje reperkusje negatywne. Zabrakło tu odpowiedniej formacji, pedagogii i cierpliwości. Braki te dostrzega się szczególnie w sakramencie pokuty, gdzie zbytnie akcentowanie celebracji wspólnotowej przyczyniło się do zatracenia czynnika indywidualnego, co z kolei w praktyce doprowadziło do niedociągnięć i przerostów. Aby poprawić sytuację w liturgii, trzeba lepszej formacji liturgicznej duchowieństwa, zwrócenia większej uwagi na rolę wtajemniczenia chrześcijańskiego i na proces inkulturacji.

Ostatnie dwa artykuły pierwszego numeru dotyczą liturgii Kościoła we Włoszech. Alceste Catella zwraca uwagę na naturę celebracji liturgicznej i jej miejsce w życiu chrześcijańskim; z kolei Stefano Pareti analizuje reformę liturgiczną w świetle liturgii Jana Chryzostoma, którą przetłumaczono na język włoski i albański w 1967 roku.

Zeszyt drugi czasopisma obejmuje dwa numery (2–3) i jest poświęcony Maryi (*La „Theotokos” nel dialogo ecumenico*).

Achille M. Triacca SDB w artykule *Maria Vergine, madre dell'unità. Linee teologico-liturgiche per il dialogo ecumenico* zauważa, że pierwotne formuły wyznania wiary powstałe w kręgu liturgiczno-chrześcijańskim wspominają Maryję Dziewicę. Fakt ten może stanowić platformę dla dialogu ekumenicznego na temat Maryi. To właśnie Maryja z woli Trzech Osób Boskich została włączona w historię zbawienia i wskazana przez Chrystusa jako matka Jego braci i sióstr. Jeśli dialog ekumeniczny skupi się bardziej na adoracji Syna Bożego, wówczas powinien on doprowadzić do umocnienia czci należnej Bożej Rodzicielce.

Stefano Parenti uwydatnia obecność Bożej Rodzicielki w liturgii bizantyjskiej (*La „Theotokos” nello sviluppo storico della liturgia bizantina*). Podkreśla on, że ta liturgia jest o wiele bogatsza w teksty maryjne niż liturgia rzymska. Jego studium obejmuje Eucharystię, Liturgię Godzin i rok liturgiczny. W tekstach aktualnej liturgii bizantyjskiej dostrzega się styl starożytny i oryginalny, mimo, iż ta liturgia, rozwijała się i dojrzewała w drugim tysiącleciu.

W artykule *La Vergine Maria nei testi liturgici della comunione anglicana* Roger Greenacre przedstawia przegląd reformy liturgicznej w Anglii od XVI wieku po czasy współczesne. Autor koncentruje się na kulcie maryjnym w kościołach an-

glikańskich. W XVI wieku rozpoczyna się stopniowe eliminowanie pobożności maryjnej aż do jej prawie całkowitego wygaśnięcia. W wiekach XVIII i XIX były pewne ruchy zmierzające do zbliżenia z Kościołem katolickim, ale dopiero ruch ekumeniczny po Soborze Watykańskim II zapoczątkował konkretny wzrost pobożności maryjnej we wspólnotach anglikańskich.

Czy jest miejsce dla Maryi w liturgii reformowanej? Odpowiedź na to pytanie daje Ermanno Genre w artykule *C'è posto per Maria nella liturgia riformata?* Stwierdza on, że dla Kościołów reformowanych mówienie o Maryi w sferze liturgicznej oznacza przede wszystkim przedstawienie Jej jako świadka i siostry w wierze, w oparciu o niektóre świadectwa biblijne. Maryja jest tu matką Jezusa i świadkiem pośród innych świadków z właściwościami, które przypisują Jej ewangelie.

Dieter Wackerbarth ukazuje obecność Maryi w liturgii luterańskiej (*Maria nella liturgia luterana*). Przybliży on najpierw niektóre przymioty Maryi w oparciu o interpretowane przez Lutra teksty biblijne (Magnificat, Ave Maria), dalej mówi o Maryi w roku liturgicznym, koncentrując się na trzech świętach maryjnych, które zostały przemienione na święta Pańskie i po ostatniej reformie zostały usunięte z liturgii. Autor mówi jeszcze o Maryi w okresie bożonarodzeniowym oraz o tradycyjnych i współczesnych śpiewach maryjnych.

Basilio Petrà w artykule *Mistero di Maria e teologia morale dal preconcilio a oggi* wskazuje, że Maryja w przedsoborowych podręcznikach teologii moralnej praktycznie nie jest wspomniana jako autentyczny wzór życia moralnego i chrześcijańskiego. Za przykład życia ascetycznego i świętego jest Ona stawiana w homiletyce i duchowości. Spojrzenie na Maryję jako na wzór i figurę Kościoła jest charakterystyczne dla tekstów maryjnych Soboru Watykańskiego II. Autor wskazuje tu na VIII rozdział *Lumen gentium* i na *Gaudium et spes* oraz na adhortację Pawła VI *Marialis cultus*. Dokumenty te ukazują Maryję jako doskonałą uczennicę Chrystusa, posiadającą wszelkie cnoty „ludzkie” i „chrześcijańskie”. Przez moralistów posoborowych Maryja jest postrzegana jako doskonały przykład chrześcijańskiego przepowiadania moralnego i wspaniały wzór życia moralnego. Pomaga Ona patrzeć na Chrystusa i Go naśladować. Tak więc mocna rola Maryi w kręgu etyki chrystocentrycznej zależy od istniejącej relacji pomiędzy Nią a Jezusem.

W tzw. *Notach*, które następują po *Studiach*, znajdują się artykuły, których celem jest ubogacenie panoramy dialogu ekumenicznego: *Maryja w komentarzu Lutra do Magnificat; Maryja według Kierkegaarda; Apokryfy i maryjna pobożność ludowa; Ikony Matki Bożej; Maryja w euchologii bizantyjskiej; Pani z Chartres, czyli Dziewica z pięknego witraża*. Ponadto w zeszycie jest mowa o sakralnym tańcu na Zachodzie oraz są podane aktualności z życia Kościoła.

Numer 4 czasopisma zatytułowany jest *Cos'è il „carattere” sacramentale?* Pierwszy artykuł poświęcony jest Pawłowi VI z okazji 20. rocznicy jego śmierci. Dwa kolejne artykuły są zawarte w dziale *Studi* i odnoszą się do „charakteru” sakramentalnego chrztu, bierzmowania i kapłaństwa.

Sergio Ubbiali w studium *Il carattere sacramentale. La passività costitutiva dell'agire sacramentale* wychodzi ze stwierdzenia, że współczesna teologia wydaje się być mało zainteresowana problematyką zebraną przez Tradycję, a odnoszącą się do charakteru sakramentalnego. Autor stara się ukazać związek zachodzący między czynnością symboliczną i rytualną sakramentu a aktem wiary.

Studium Biagio Amata SDB (*Il „carattere” sacramentale: dottrina patristica?*) ma na celu pomóc i zachęcić katechetów do aktualizowania pojęcia charakteru sakramentalnego, stosowanego „jeszcze” w Katechizmie Kościoła Katolickiego i w traktatach teologii sakramentalnej. Autor dużo miejsca poświęca terminowi „charakter”, który nieraz jest zastępowany wyrażeniami: „niezatarłe znamię” lub „pieczęć”. W oparciu o teksty z Katechizmu B. Amata omawia kolejno „charakter” trzech sakramentów i na końcu stawia pytania: czy koniecznym jest naleganie na utrzymanie pojęcia „charakter”? Czy jego symbolika nie mogłaby być zastąpiona przez to, co reprezentuje, czyli przez łaskę, dzięki której Bóg ubogaca swoje dzieci, przez nowe powołania, przez nową konsekrację i przez nowe posłannictwo, włączone w Jego odwieczny plan zbawienia i uwielbienia Chrystusa, odkupiciela człowieka? W dalszej części artykułu są przytaczane wypowiedzi Ojców Kościoła na temat terminów odpowiadających pojęciu „charakter”.

W „Notach” są trzy artykuły dotyczące charakteru sakramentalnego: „*Pieczęć*” *Ducha w sakramentach Kościoła Wschodniego*; *Charakter sakramentalny w Katechizmie Kościoła Katolickiego i w katechizmach Włoskiej Konferencji Biskupów*; *Niektóre refleksje w formie konkluzji*. Numer czasopisma kończą krótkie rozważania na temat Obrzędów chrztu dorosłych.

Numer 5 dwumiesięcznika poświęcony jest literaturze liturgicznej (*Letteratura liturgica*) i jego materiał został zawarty w pięciu sektorach. W sektorze *In memoriam* przybliżono życiorysy i dorobek naukowy czterech zmarłych w 1997 r. liturgistów: J. Deshussesesa OSB, D. Amoroso SDB, C. Andronikofa i D. Mosso.

W notach bibliograficznych zawarte są różne tematy, które uwydatniają rolę liturgii w kontekście informacyjnym i formacyjnym, w kontekście historycznym i w poszukiwaniach naukowych.

Najobszerniejszą część zeszytu zajmują *Recenzje i wskazania*. Są tu zebrane w układzie alfabetycznym dzieła zbiorowe i pojedynczych autorów oraz artykuły w czasopismach z 1997 r. Kolejny sektor odnosi się do aktualności. Po wydaniu w 1997 r. *Pontyfikatu Rzymskiego z 1595-1596 r.* przyszła kolej na *Mszal Rzymski z 1570 r.*, którego najlepszy egzemplarz został zachowany m.in. w bibliotece Kapituły Metropolitalnej w Mediolanie. *Mszal* został wydany w 1998 r. i jego omówienie znajduje się w aktualnościach. Sygnalizuje się również, że *Brewiarz z 1568 r.* jest już w druku. W końcowej części numeru zamieszczono indeks cytowanych autorów oraz indeks analityczno-syntetyczny zebranego w zeszycie materiału.

Szósty numer czasopisma nosi tytuł: *Oltre la „traduzione”?* i jest poświęcony przede wszystkim problematyce tłumaczenia tekstów liturgicznych. Po artykule

A.M. Triacca dotyczącym myśli Odo Casela OSB z okazji 50. rocznicy jego śmierci, następuje dział *Studiów*.

Alceste Catella w artykule *Testo – Celebrazione – Cultura. La lezione della tradizione* zastanawia się nad funkcją księgi w czynności liturgicznej. Swoje studium ogranicza do okresu średniowiecza. Zauważa on, że „pisanie jakiegoś tekstu i jego czytanie to fenomeny, które należałoby rozumieć wewnątrz kultury, której się doświadcza i którą się żyje”.

Studium Laury Salmon Kovarski *Traduttologia e problemi epistemologici di approccio al testo religioso* stanowi propozycję wyodrębnienia przesłanek, które mogłyby stanowić epistemologicznie akceptowaną bazę dla formułowania różnych systemów teoretycznych w tłumaczeniu tzw. „sakralnego” tekstu. Po krótkiej syntezie historyczno-krytycznej autorka zastanawia się nad niektórymi problemami i przeciwstawieniami teorii, które przeszkadzają w dialogu między specjalistami różnych orientacji. Utrzymuje ona, że teoria, która pretenduje do miana teorii naukowej, powinna pomijać przesłanki metafizyczne i być dynamiczną, wciąż otwartą na nowe propozycje, na przemiany językowe, historyczne, kulturowe itp.

Sprawą tłumaczenia tekstu liturgicznego na dziś zajmuje się Gianfranco Venturi SDB (*Tradurre un testo liturgico per l'oggi*). Mówiąc dzisiaj o tłumaczeniu nie można pominąć kontekstu teorii komunikacji. Tekst liturgiczny zawsze zawiera wyrażenia „specjalnego języka”; tłumaczyć go, znaczy: wejść na jego poziom. W tłumaczeniu należy mieć na uwadze odbiorców tekstu, by dla nich był on komunikatywny. W liturgii odbiorcą jest wspólnota, która celebruje. W tłumaczeniu trzeba brać pod uwagę dwa obowiązujące elementy: wspólnotę i celebrację. Tłumaczenie, które nie jest komunikatywne, jest tłumaczeniem „niewiernym”.

Giorgio Bonaccorso rozważa sprawę liturgii w aspekcie tłumaczenia i inkulturacji (*La liturgia come traduzione e inculturazione*). Liturgia, która jest ściśle powiązana z językiem i kulturą, przewiduje rozdziały dotyczące tłumaczenia i inkulturacji. Rozdziały te dotyczą podwójnej kwestii: księgi i celebracji. Oczywiście pierwsze zadanie w tłumaczeniu dotyczy księgi i tutaj pożytecznym jest korzystanie z nowszych teorii dotyczących tłumaczenia. Dobrze jest najpierw tłumaczyć tekst zdanie po zdaniu i później nadać temu tekstowi jednolitą strukturę, biorąc pod uwagę aspekt kulturalny. Gdy chodzi o czynność liturgiczną, można zastosować inny rodzaj tłumaczenia, który polega na przejściu z języka werbalnego, w którym napisany jest tekst liturgiczny, do licznych języków niewerbalnych wskazanych przez sam tekst, które powinny być praktyczne w celebracji.

W *Notach* są artykuły, które poszerzają wachlarz kwestii tłumaczenia. Ograniczymy się tu jedynie do podania tytułów: *Łacina chrześcijańska: geneza i problemy*; *Tłumaczenie Biblii dla liturgii*; *Kiedy, jak i gdzie chrześcijanie tłumaczą Biblię razem*; *Tłumaczenie tekstów dla śpiewu liturgicznego*; *Rola „editio typica” w ponownym tworzeniu tekstu eucharystycznego*.